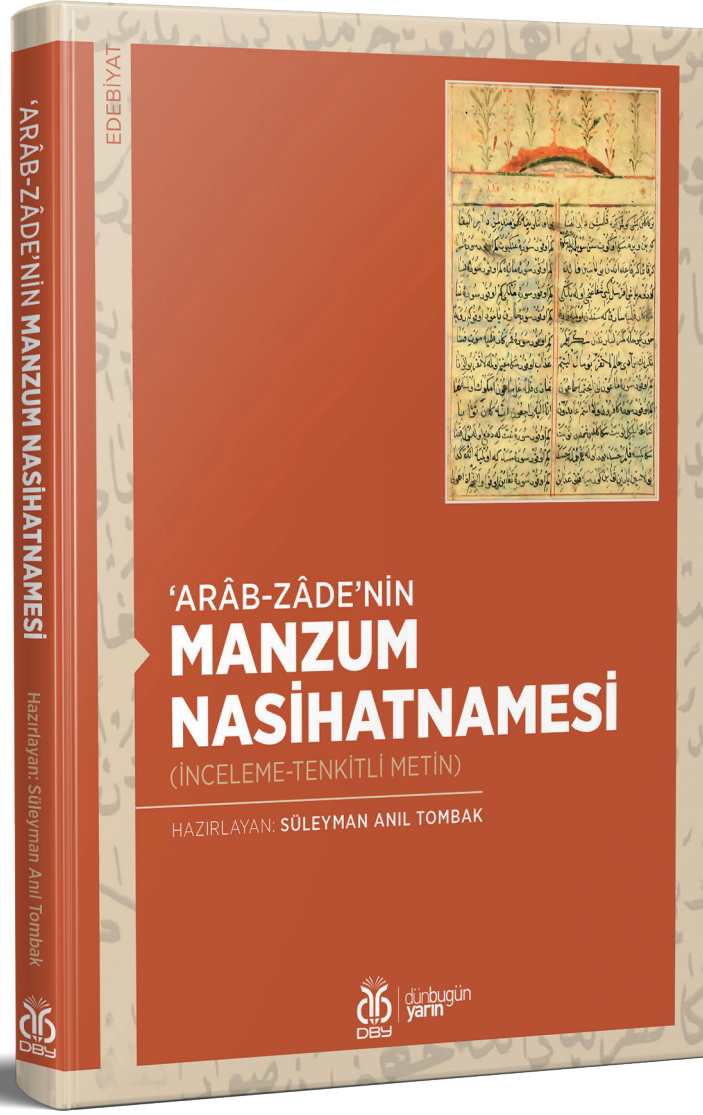

'ARÂB-ZÂDE'NİN MANZUM NASİHATNAMESİ

(İNCELEME-TENKİTLİ METİN)

HAZIRLAYAN: SÜLEYMAN ANIL TOMBAK

Bu PDF dokümanı, kitabın bir kısmını içermektedir.
DBY okurları için özel olarak oluşturulmuştur.

“dün”den öğrendiklerinle
“bugün”ü yaşamak
“yarın”ları aydınlatır.

“dün”den öğrendiklerinle
“bugün”ü yaşamak
“yarın”ları aydınlatır.

© 2023, DÜN BUGÜN YARIN YAYINLARI™

Tüm hakları saklıdır. Kaynak gösterilerek tanıtım amacıyla ve araştırma için yapılacak kısa alıntılar dışında, yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir şekilde kopya edilemez, elektronik ve mekanik yolla çoğaltılıp, yayımlanamaz ve dağıtılamaz.

DBY: 311

Edebiyat: 155

ISBN 978-625-6432-24-6

Sertifika No: 52315

Birinci Baskı: İstanbul, 2023

Hazırlayan: Süleyman Anıl Tombak

Yayın Yönetmeni: İrfan Güngörür

Dizi Editörü: Furkan Öztürk

Editörler: Ahmet Uğur, Halis Aydın

Mizanpaj/Kapak Uygulama:

DBY Ajans

Baskı/Cilt:

Egokitap

(Sertifika No: 51549)

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI / Library Cataloging-in-Publication Data (CIP)

Arab-zâde'nin Manzum Nasihatnâmesi (İnceleme-Tenkitli Metin)

Hazırlayan: Süleyman Anıl Tombak (Dr.); Editörler: Ahmet Uğur (Dr.), Halis Aydın (Dr.)

İstanbul : DBY Yayınları, 2023.

169 s. ; 15,0 x 21,0 cm ___ (DBY Yayınları ; No. 311)

ISBN 978-625-6432-24-6

1- Edebiyat 2- Klasik Türk Edebiyatı 3- Şiir

DÜN BUGÜN YARIN YAYINLARI
Ankara Caddesi, Ünal Han No: 21/4
Cağaloğlu, Eminönü - Fatih / İstanbul
Tel. - Faks: +90 212 526 98 06
www.dby.com.tr • dby@dby.com.tr

İçindekiler

Ön Söz	9
Giriş	11
1. Hayatı ve Edebî Kişiliği.....	19
1.1. Hayatı.....	19
2. Eserin İncelenmesi.....	23
2.1. Şekil Özellikleri.....	23
2.1.1. Ahengi Sağlayan Unsurlar.....	23
2.1.1.1. Söz Tekrarları.....	23
2.1.1.2. Kafiyeye ve Redif.....	23
2.1.1.3. Ölçü.....	26
2.2. Dil ve Üslup Özellikleri.....	26
2.2.1. Dil.....	26
2.1.2. Üslup.....	29
2.3. Kurgusal Özellikleri.....	29
2.4. Muhteva Özellikleri.....	30
2.4.1. Edebî Sanatlar.....	30
2.4.2. Din.....	33
2.4.2.1. Allah.....	33
2.4.2.2. Kutsal kitaplar.....	34
2.4.2.3. Sûre ve Âyetler.....	34
2.4.2.3.1. Sûreler.....	34
2.4.2.3.2. Âyetler.....	37

2.4.2.4. Melekler.....	39
2.4.2.4.1. Cebrail.....	39
2.4.2.4.2. Azrail.....	40
2.4.2.4.3. İsrail.....	40
2.4.2.5. Peygamberler.....	41
2.4.2.5.1. Hz. İshak ve Hz. İsmail.....	41
2.4.2.5.2. Hz. İbrahim.....	41
2.4.2.5.3. Hz. İlyas ve Hz. Hızır.....	42
2.4.2.5.4. Hz. Muhammed.....	42
2.4.2.6. Halifeler.....	43
2.4.2.6.1. Hz. Ebubekir.....	43
2.4.2.6.2. Hz. Ömer.....	43
2.4.2.6.3. Hz. Osman.....	44
2.4.2.6.4. Hz. Ali.....	44
2.4.2.7. Cennet-Cehennem.....	44
2.4.2.7.1. Cennet.....	44
2.4.2.7.2. Cehennem.....	45
2.4.2.7.2.1. Gayyâ Kuyusu.....	46
2.4.2.8. Hürî.....	46
2.4.3. Cemiyet.....	47
2.4.3.1. Tarihi Şahıslar.....	47
2.4.3.1.1. Firavun ve Şeddad.....	47
2.4.3.1.2. Abdullah b. Abbas.....	48
2.4.3.1.3. Ebû Hanîfe.....	48
2.4.3.1.4. İbrahim b. Edhem.....	48
2.4.3.1.5. Zeynelabidin.....	49
2.4.3.2. Tarihi Olaylar.....	49
2.4.3.2.1. Kerbela Hadisesi.....	49
2.4.4. Kavimler.....	51
2.4.5. Ülkeler ve Şehirler.....	51
2.4.5.1. Kabe.....	51
2.4.5.2. Ummân.....	52
2.4.5.3. Umre.....	52
2.4.5.4. Semerkand ve Buhara.....	52
2.4.6. Zamanla ilgili Kavramlar.....	53
2.4.6.1. Aylar.....	53
2.5. Nasihat/Pend.....	53

Sonuç	55
Kaynakça	57
Nüshaların Tavsifi	61
1. Diyanet İşleri Başkanlığı Nüshası.....	61
2. Prof. Dr. Mehmet Fatih Köksal Kütüphanesi Nüshası.....	62
Metin Kuruluşu ile İlgili Esaslar.....	62
Tenkitli Metin	65
Örnek Metinler	159
[D] Nüshası.....	159
[K] Nüshası.....	162

Ön Söz

Türkler, İslam'ı kabul etmeleriyle birlikte ilk defa girdikleri medeniyet dairesi çerçevesinde sarsıcı bir değişikliğe uğramadan varlığını yüzyıllar boyunca sürdüren klasik Türk edebiyatından başlayarak Cumhuriyet dönemine kadar nasihat içerikli şiirler üretmiştir. Şairler/yazarlar ekseriyetle bir nasihat dini olan İslamiyet'in emir ve yasaklarını anlatmak, insanları doğruya ve güzele yönlendirmek ve ahlaklı bireyler yetiştirmek düşüncesiyle bu türden eserler bırakmayı kendilerine düstur edinmişlerdir. Bu işin yol göstericisi ise esasında Kur'an-ı Kerim ve hadisler olmuştur.

Şairler/yazarlar, beğenilen, takdir gören davranışları teşvik etme düşüncesiyle var olan durumu manzum ve mensur eserler vasıtasıyla açıkladıkları gibi beğenilmeyen davranışları veya toplum için zararlı olan durumları da yine aynı şekilde örnek teşkil etmesi düşüncesiyle somutlaştırıp okuyucuya sunmuşlardır. Bu şahsiyetlerden biri de 'Arab-zâde'dir. Elimizdeki bu eser, *Giriş*, *Hayatı ve Edebî Kişiliği*, *Eserin İncelenmesi* ve *Tenkitle Metin* bölümlerinden oluşmaktadır.

Kitabın *Giriş* bölümünde klasik Türk edebiyatı sahasında kaleme alınmış nasihatnâmeler üzerinde durulmuştur. *Hayatı ve Edebî Kişiliği* başlığı altında elimizdeki nüshalardan hareketle eserin yazarı ile ilgili bilgiler verilmiştir. *Eserin İncelenmesi* isimli başlık altında ise tahlilî bir çalışma yapılmış olup eserde var olan her unsur detaylandırılmaya çalışılmıştır. Eserin ne zaman kaleme alındığı bilinmemektedir. Bu sebeple eserin istinsah tarihi ve imlâ hususiyetlerinden hareketle dönemle ilgili değerlendirmeler yapılmıştır.

Eser, iki nüshadan oluşan bir nasihatname kitabıdır. Nüshalardan biri *Diyanet* nüshasıdır. Esasında bu eserin tek bir nüshası tespit edilmiş ve bu nüshadan hareketle metin oluşturulmuştu. Fakat her zaman fikirlerine başvurduğumuz kıymetli hocamız Prof. Dr. Mehmet Fatih KÖKSAL'a konuyla ilgili bir soru sorup eseri tanıttığımda, bu şair ve eserin kendisine tanıdık gelmesi sonucunda eserin diğer bir nüshasına ulaşmış olduk. Bu nüsha, Prof. Dr. Mehmet Fatih KÖKSAL'ın kişisel kitaplığında bir mecmua içerisinde kalmış nüshadır. İstirham etmemiz üzerine eseri bize veren kıymetli hocamız, bu eserin inşasında önemli bir pay sahibidir. Nüshanın tedarikinde yardımlarını esirgemeyen hocamıza bir de buradan teşekkür etmek isterim. Ayrıca metnin kontrolü aşamasında Dr. Halis AYDIN'ın ve Dr. Ali DUMAN'ın yardımları da oldukça faydalı oldu. Son olarak eserin inşası esnasında inceleme ve metinde görüş ve düşüncelerini esirgemeyen ve bu hususta önemli pay sahibi olan kıymetli Dr. Ahmet UĞUR'a ayrıyeten teşekkür etmek isterim.

Dr. Süleyman Anıl TOMBAK
Adana, 2023

Kaynakça

- Açıl, B.; Yazar, S.; Turgut, K.; Kavak Ö. (2022). *Tenkitli Neşir Kılavuzu (Osmanlı Türkçesi Metinleri İçin)*. Ankara: İSAM Yayınları.
- Aksoyak, İsmail Hakkı (2020). "Emîn, Arab-zâde Emîn Efendi." *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü Projesi*. [E.T.:22.06.2023]
- Aksoyak, İsmail Hakkı (2021). "Kudsi, Arap-zâde." *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü Projesi*. [E.T.:22.06.2023]
- Albayrak, Nurettin (2000). "İbrahim Edhem" *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.21, 295-296.
- Ateş, A. (1941-42). "Metin Tenkidi Hakkında", *Türkiyat Mecmuası*, VII-VIII. 253-167.
- Canım, R. (2010). *Divan Edebiyatında Türler*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Cebeci, L. (2001). "İsrafil", *TDV İslâm Ansiklopedisi*. C.23, 180-181.
- Çakan, İ., İ.; Eroğlu, M. (1988) "Abdullah b. Abbas" *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.1, 76-79.
- Devellioğlu, F. (2011). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Ergin, M. (2009). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Yayınları.
- Gider, M. (2017). "Bâkî ve Fuzûlî Divanlarında Deniz Tasavvuru" *Külliyat Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, S.3, ss. 23-36.
- Harman, Ö., F. (1996) "Şeddad, Firavun", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.13, 121-122.
- Harman, Ö., F. (2000a) "İshak, İsmail", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.22, 519-521.
- Harman, Ö., F. (2000b) "İbrahim", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.21, 266-272.
- Harman, Ö., F. (2000c) "İlyas, Hızır", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.22, 160-162.
- İpşirli, Mehmet (1991). "Arapzâde Atâullah Efendi." *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.3, 331.

- İpşirli, Mehmet (1991b). "Arapzâde Mehmed Ârif Efendi." *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.3, 331.
- İsen, M.; Horata, O.; Macit, M.; Kılıç, F.; Aksoyak, H. (2005). *Eski Türk Edebiyatı El Kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Kahraman, Seyit Ali (1996). *Mehmed Süreyya, Sicill-i Osmanî 1*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay.
- Kahraman, Seyit Ali (1996b). *Mehmed Süreyya, Sicill-i Osmanî 2*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay.
- Kanar, M. (2010). *Farsça-Türkçe Sözlük*, İstanbul: Say Yayınları.
- Kaplan, M. (2002) "Türk Edebiyatında Manzum Nasihat-Nâmeler, *Türkler*, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, C.11, 791-799
- Kaplan, Mahmut; Kaplan, Yunus. (2020). "SA'DÎ, Arab-zâde Sa'dullah Sa'dî Efendi." *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü Projesi*. [E.T.:22.06.2023]
- Karagözü, Volkan (2020). "SABRÎ, Sabrî Abdurrahman Çelebi, Arap-zâde." *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü Projesi*. [E.T.:22.06.2023]
- Keleş, R. (2010). "Türk Edebiyatında Nasihat". *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*. S.44, ss. 183-209.
- Kesik, Beyhan (2020). "Bâhir, Arab-zâde Abdurrahmân Efendi." *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü Projesi*. [E.T.:22.06.2023]
- Kılavuz, A., S. (1991). "Azrail", *TDV İslâm Ansiklopedisi* C.4, 350-351.
- Kılavuz, A., S. (2013). "Zeynelabidin", *TDV İslâm Ansiklopedisi* C.44, 365-366.
- Köksal, M., F. (2008). "Metin Tamiri (Usul ve Esaslar, Uygulamalar ve Bazı Teklifler)". *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 1,169-190.
- Köksal, M., F. (2017). *Eski Türk Edebiyatında Tenkit ve Teori*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Mucan Parlakkılıç, A. (2020). "Türk İslâm Edebiyatında Manzum Nasihatnâmeler ve Urlalı Ya'küb Oğlu Hüseyin'in Miftâh-ı Cennet'i" Doktora Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi.
- Öz, M. (2022). "Kerbela", *TDV İslâm Ansiklopedisi* C.25, 272-274.
- Özay, Yeliz (2021). "ÂLEMÎ/İLMÎ, Mehmed Efendi, Arap-zâde." *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü Projesi*. [E.T.:22.06.2023]
- Tombak, S., A. (2022) *Klâsik Türk Şiirinde Sebki Türkistânî/Horâsânî (Türkistan/Horasan Üslûbu)*. İstanbul: DBY Yayınları.
- Uğur, A. (2020) *Klâsik Türk Şiirinde Bektaşilik*. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Uğur, A. (2022) "Ofu Bilâl Efendi'nin Manzum Nasihatnâmesi", *Edebî Eleştiri Dergisi*, 6(1), s. 152-170.
- Uzunpostalcı, M. (1994) "Ebu Hanife". *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.10, 131-138.
- Yavuz, Y., Ş.; Ünal, Z. (1993). "Cebraîl", *TDV İslâm Ansiklopedisi*. C.7, 202-204.

- Yılmaz, Kadri Hüsnü (2020). "Ahmed, Ahmed bin Mahmûd, Molla Arab-zâde A. Efendi b. İmam Mahmûd Efendi." *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü Projesi*. [E.T.:22.06.2023]
- Yılmaz, Kadri Hüsnü (2020). "Arab-zâde, Mehmed Müttakî Efendi." *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü Projesi*. [E.T.:22.06.2023]
- Yılmaz, Kadri Hüsnü (2020b). "Arab-zâde, Mehmed Efendi." *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü Projesi*. [E.T.:22.06.2023]

“dün”den öğrendiklerinle
“bugün”ü yaşamak
“yarın”ları aydınlatır.

ARAB-ZÂDE'NİN MANZUM NASİHATNÂMESİ

Tenkitli Metin

“dün”den öğrendiklerinle
“bugün”ü yaşamak
“yarın”ları aydınlatır.

(1)

[D-1b] Buña gelen kişi gülmez
Kime kalmış dārü'l-fenā
Bu ölenler yine gelmez
Menzilimiz dārü'l-bekā

Ki ben virem saña öğüt
Sen söyleme eyle sükūt
Kim oğur sūre-i ‘Ankebūt
Kim oğur sūre-i *İsrā*

Ger kâ'imā ger kâ'ide
Andan bulasın fā'ide
Kim oğur sūre-i *Mā'ide*
Kim oğur sūre-i *Nisā*

Gözüm yaş akar sel gibi
Şefâ'atci ola belki
Kim oğur sūre-i *Mülk*'i
Kim oğur sūre-i *Nebe*

Saňa kâr kılmaya sarık
Ki senden olmaya fâriķ
Kim oķur sũre-i *Târık*
Yâhũd oķu ki *rũveydâ*¹

Ĥũrî geyer ĥulle kemer
Leblerinden sũkker tamlar
Kim oķur sũre-i *Ķamer*
Kâr kılmaya mevt-i fenâ

Taĥrınuň bir adı ' Ālim
*Lâ taķrabũ mâle'l-yetĩm*²
' *Azâb*³ oķur saňa muķĩm
Olma *lâ taķrabũ'z-zinâ*⁴

Kim oķur sũre-i *Mâ'ũn*
Anı incitmeye tã'ũn
Namâzı kıлмаğıl saħun
Emegũn olmaya hebâ

Kim oķur sũre-i *Kâfirũn*
*Ve lâ entemũ 'âbidũn*⁵
İnnâ ileyhi râci'ũn
*İnne*⁶ *kâne tevvâbâ*⁷

Günâha eylegil tevbet
Saňa geldi Őimdi nevbet
Kim oķur sũre-i *Tebbet*
Ki def' ola cũmle *ķazâ*

¹ Kelimeyle kast edilen *Târık* sũresidir.

² "Yetimin malına yaklaŐmayın." İsrâ/34

³ Kelimeyle kast edilen *Aħzab* suresidir.

⁴ "Zinâya yaklaŐmayın." İsrâ/32

⁵ "Sen de ibâdet etmiyorsun." Kâfirũn/5

⁶ "O'na dũneceğız." Bakara/156

⁷ "O, tevbeyi kabul edendir." Nasr/3

Saňa kimse kılmaz ĥased
Nũr ola hem cũmle cesed
Kim oķur sũre-i *Mesed*⁸
Ki olmaya anuň gedâ

Bulasın yâ dĩn Őevâbın
Gũrmeye ķatı ' *azâbın*
Kim oķur sũre-i *Tegâbun*
Oķu *ve'n-necmi izâ hevâ*⁹ [D-2a]

(2)

ĤoŐ geķine ehl-i Őan'at
Ĥarâmdur didi bid'at
Allâħ aňa ider la'net
Her kim ola ehl-i kezzâb

Yũce devletlere irsin
Bugũn gelsin beni gũrsin
Ĥesâbsız cennete girsin
Yetĩme kim virdi esbâb

Ķaynaya kâfirũn beyni
Ki zĩrâ ĥor tũtar dĩni
Yũkũni eylegil yeni
' İķâba gâyetde iķ'âb

Yedirmezsın n'iķũn mâli
Saňa ķalur hep vebâli
Ĥayfdur dũnyâ miŐâli
Buňa tãlib olan kilâb

⁸ Tebbet Suresi, Kur'an-ı Kerim'in 111. suresidir ve tamamı 5 ayetten oluŐur. Mekke dũneminde inmiŐtir. Mesed suresi ve Leheb suresi olarak da bilinir.

⁹ "Batmakta olan yıldıza andolsun ki." Necm/1

Şıdķını Mevlâ'ya bağla
Yüregün derd ile tağla
Günâhların aňup ağla
Aķıt gözüñden acı āb

Nedür ol Seyyidü'l-mürselin
Olsun belâlardan emîn
Kim okur *ıyyāke nesta' in*¹⁰
Ola du'āsı müstecāb

Arayup maşşerde bulam
Elini elime alam
Kıyāmetde şefi' olam
'Ālime kim oldu aħbāb

Aña nazār ider Allāh
Cehennemden şavar Allāh
Çünkü 'ilmi sever Allāh
Olalum 'ilm ile itlāb

Kim okıdı evlādını
Tutmaya ölüm dādını
Görmeye şamu odını
Aña cennet ola enşāb

Va' demüz biter tamāma
'Üryān şurursın kıyāma
Merħamet yokdur imāma
Hālī kaldı şimdi mihrāb

Varam peygamber yanına
Çünkü lāyıkdur şānına
Şalavāt virgil cānına
Yanınca şād ola aşşāb

¹⁰ "Ancak senden yardım isteriz." Fātiha/5

'ARĀB-ZĀDE'NİN MANZUM NASİHATNAMESİ

Türkler, İslam'ı kabul etmeleriyle birlikte ilk defa girdikleri medeniyet dairesi çerçevesinde sarsıcı bir değişikliğe uğramadan varlığını yüzyıllar boyunca sürdüren klasik Türk edebiyatından başlayarak Cumhuriyet dönemine kadar nasihat içerikli şiirler üretmiştir. Şairler/yazarlar ekseriyetle bir nasihat dini olan İslamiyet'in emir ve yasaklarını anlatmak, insanları doğruya ve güzele yönlendirmek ve ahlaklı bireyler yetiştirmek düşüncesiyle bu türden eserler bırakmayı kendilerine düstur edinmişlerdir. Bu işin yol göstericisi ise esasında Kur'an-ı Kerim ve hadisler olmuştur. Şairler/yazarlar, beğenilen, takdir gören davranışları teşvik etme düşüncesiyle var olan durumu manzum ve mensur eserler vasıtasıyla açıkladıkları gibi beğenilmeyen davranışları veya toplum için zararlı olan durumları da yine aynı şekilde örnek teşkil etmesi düşüncesiyle somutlaştırıp okuyucuya sunmuşlardır. Bu şahsiyetlerden biri de 'Arâb-zâde'dir. Elinizdeki bu eser, Giriş, Hayatı ve Edebî Kişiliği, Eserin İncelenmesi ve Tenkitli Metin bölümlerinden oluşmaktadır.

DÜN BUGÜN YARIN YAYINLARI
Ankara Caddesi, Ünal Han No: 21/4
Cağaloğlu, Eminönü - Fatih / İstanbul
Tel. - Faks: +90 212 526 98 06
www.dby.com.tr • dby@dby.com.tr

ISBN 978-625-6432-24-6

9 786256 432246